

INTEGRACIYALÍQ JANTASÍW ARQALÍ OQÍWSHÍLARDÍN ÓZ BETINSHE JUMÍSLARÍN SHÓLKEMLESTIRIWDI JETILISTIRIW

Xojambetova Juldıxan Bahamdullaevna

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17115487>

Annotaciya. Bul maqalada Qaraqalpaqstan ulıwma bilim beriw mekteplerinde oqıwshılardıń óz betinshe jumısların integraciyalıq qatnas arqalı shólkemlestiriw hám jetilistiriw máseleleri ilimiy-teoriyalıq hám ámeliy jaqtan sáwlelendirilgen. Izertlew predmeti sıpatında oqıwshılardıń óz betinshe bilim alıw iskerligin nátiyjeli shólkemlestiriw procesine tásir etetuǵın pánler aralıq integraciya mexanizmleri úyrenildi. Izertlew obykti - Qaraqalpaqstan Respublikası ulıwma bilim beriw mekteplerindegi (7-9-klasslar) sabaq hám sabaqtan tısqarı bilimlendiriw procesi. Maqalada integraciyalıq qatnastıń teoriyalıq tiykarları, aldınǵı shet el hám milliy tájiriýbeler, metodika hám pedagogikalıq texnologiyalar tallanıp, jergilikli (regionallıq) ózgesheliklerdi esapqa alǵan jaǵdayda model usınıs etildi.

Gılt sózler: integracion jantasıw, óz betinshe jumıs, pánler aralıq joybarlaw, kompetenciya, Qaraqalpaqstan, málimleme-bilimlendiriw ortalıǵı.

Annotatsiya. Mazkur maqolada Qoraqalpog'iston umumta'lim maktablarida o'quvchilarning mustaqil ishlarini integratsion yondashuv orqali tashkil etish va takomillashtirish masalalari ilmiy-nazariy hamda amaliy jihatdan yoritilgan. Tadqiqot predmeti sifatida o'quvchilarning mustaqil ta'lim faoliyatini samarali tashkil etish jarayoniga ta'sir ko'rsatadigan fanlararo integratsiya mexanizmlari o'rganildi. Tadqiqot obykti – Qoraqalpog'iston Respublikasi umumta'lim maktablari (7–9-sinflar)dagi dars va darsdan tashqari ta'lim jarayonidir. Maqolada integratsion yondashuvning nazariy asoslari, ilg'or xorijiy va milliy tajribalar, metodika va pedagogik texnologiyalar tahlil qilindi hamda mahalliy (regional) xususiyatlarni inobatga olgan holda model taklif etildi.

Kalit so'zlar: integratsion yondashuv, mustaqil ish, fanlararo loyihalash, kompetensiya, Qoraqalpog'iston, axborot-ta'lim muhit.

Abstract. This article discusses the issues of organizing and improving independent work of students in secondary schools of Karakalpakstan through an integrated approach from a scientific, theoretical and practical perspective. The subject of the study is the interdisciplinary integration mechanisms that affect the process of effective organization of independent educational activities of students. The object of the study is the process of curricular and extracurricular education in secondary schools of the Republic of Karakalpakstan (grades 7-9).

The article analyzes the theoretical foundations of the integrated approach, advanced foreign and national experiences, methodologies and pedagogical technologies, and proposes a model taking into account local (regional) characteristics.

Keywords: integrative approach, independent work, interdisciplinary design, competence, Karakalpakstan, information and educational environment.

Kirisiw

Temanıń áhmiyetliligi

XXI ásirde bilimlendiriw sistemasında oqıwshılardı erkin pikirlewge, óz-ara birgelikte islewge, dóretiwshilik qatnas jasawǵa úyretiw eń áhmiyetli talap dárejesine shıqtı. Óz betinshe

jumis - bul oqıwshınıń ózin-ózi rawajlandırıw hám ózlestiriw procesindegi bas faktor bolıp, onıń tabısını anıqlawshı indikator esaplanadı. Biraq, óz betinshe jumıstı nátiyjeli shólkemlestiriw kóplegen faktorlarǵa, sonıń ishinde, pánler aralıq integraciya dárejesine de baylanıslı.

Qaraqalpaqstan Respublikasında kóp tillilik (qaraqalpaq, ózbek, qazaq, rus, túrkmen) hám trans shegaralıq mádeniy ortalıqtıń bar ekenligi, aymaqtıń ekologiyalıq hám ekonomikalıq ózgeshelikleri óz betinshe jumıslardı integraciyalıq qatnas tiykarında shólkemlestiriwdi aktuallandıradı. Integral kóz-qaras, bir tárepten, oqıwshılardı global kompetenciylarǵa tayarlasa, ekinshi tárepten, jergilikli mashqalardı sheshiwge baǵdarlaydı.

Izertlewdiń maqseti: Qaraqalpaqstannıń ulıwma bilim beriw mektepleri sharayatında oqıwshılardıń óz betinshe jumısların integraciyalıq qatnas tiykarında shólkemlestiriw modelin islep shıǵıw hám ámeliyatqa engiziw.

Izertlewdiń wazıypaları:

1. Integraciyalıq qatnastıń teoriyalıq-metodologiyalıq tiykarların tallaw.
2. Óz betinshe jumıstı nátiyjeli shólkemlestiriw boyınsha aldınǵı shet el hám milliy tájiriybelerdi úyreniw.
3. Qaraqalpaqstan sharayatında bar mashqalalardı anıqlaw hám tallaw.
4. Pánler aralıq joybarǵa tiykarlangan óz betinshe jumis modelin islep shıǵıw.
5. Eksperimental sınav sabaqları hám sabaqtan tısqarı shınıǵıwları shólkemlestirip, modeldiń nátiyjeliligini bahalaw.

Izertlew obyektı hám predmeti.

Obyekt: Qaraqalpaqstan Respublikasındaǵı 7-9-klass oqıwshılarınıń bilim alıw procesi.

Predmet: Óz betinshe jumis procesine tásir kórsetiwshi integraciyalıq jantasıw koncepciyaları, usılları hám metodları.

Integraciyalıq jantasıw - bul oqıw procesinde pánler aralıq baylanıstı kúsheytiw arqalı oqıwshıda bir pútın kóz qarastı qalıplestiriwge xızmet etetuǵın pedagogikalıq strategiya. J. Dyui (1938) hám V. S. Bezrukova (2020) miynetlerinde integraciya ózgeriwshen dúnyada bilimlerdi ajratpastan anlaw áhmiyetli ekenligine itibar qaratıladı. Bunday qatnasta bilimler sistemalı túrde baylanıadı, bul bolsa oqıwshılardıń tereń oylawdı hám kreativ pikirlewdi rawajlandıradı.

Óz betinshe jumislar oqıwshılardıń bilim, kónlikpe hám tájiriybelerin bekkemlew, tereńlestiriw, óz betinshe pikirlew hám dóretywshilik qatnasın qalıplestiriwge xızmet etedi. Óz betinshe jumis túrlerine tómendegiler kiredi: reproduktiv (kóshiriw, tákirarlaw tiykarında), biraz izleniwshi (baǵdarlangan izleniw), izleniwshi (mashqalalı sorawlarǵa sheshim tabıw). Bloom taksonomiyasınıń joqarı basqıshlarında jaylasqan óz betinshe jumislar, ásirese analiz, sintez hám bahalaw basqıshlarına saykes keledi.

Integraciyalıq model tómendegi komponentlerden ibarat: Mazmun komponenti: túrli pánler mazmunın birlestiriwshi tematikalıq bloklar dúziw. Máselen, "Ekologiyalıq qawipsizlik" temasında biologiya, geografiya hám informatika pánleri integraciyalanadı; - Process komponenti: Óz betinshe jumislarında joybar, izertlew, ámeliy shinigiwlar hám pánler aralıq tapsırmalardan paydalanıw; - Bahalaw-qadaǵalaw komponenti: bahalaw normaları anıq hám ashıq bolıwı kerek. Bul jerde e-portfolio, óz ara bahalaw (P2P), self-assessment jurnal hám rubrikalar keń túrde qollanıladı.

Sanli texnologiyalar óz betinshe jumislardı shólkemlestiriwde úlken áhmiyetke iye.

Mısalı: - **Google Workspace** - jámáátlık hújjetler menen islew; - **Padlet, Miro** - vizual kartalar dúziw hám pikir almasıw; - **LearningApps, Kahoot** - bilimdi bekkemlew ushın interaktiv shınıǵıwlar; - **Moodle, Google Classroom** - óz betinshe jumıstı tapsırıw, baqlaw hám bahalaw ushin LMS sistemaları sıpatında.

Óz betinshe jumıstı jobalastırıwda SMART maqsetler hám interfeýge tiyisli kompetenciylardı esapqa alıw. Bundaǵı maqsetler: anıq, ólshemli, erisiw múmkin, áhmiyetli, waqıt penen sheklengen bolıwı kerek. Hár bir tapsırmada funkcional sawatlılıq, sın kóz qarastan pikirlew, málimleme mádeniyatı sıyaqlı kompetenciylar názerde tutıladı.

Oqıwshılar óz betinshe jumıstan keyin blog-post, infografika, audio-jazıwlar arqalı óz pikirlerin bildiredi. Sonday-aq, self-assessment jurnalları, soraw-juwap formatı hám "Men búgin neni úyrendim?" degen soraw tiykarındaǵı reflektiv dápterler engiziledi.

Kognitiv (bilim), operacion (kónlikpe), affektiv (motivaciya) kórsetkishlerdi bahalawda tek bilim emes, al oqıwshınıń iskerligi, qızıǵıwshılıǵı, óz betinshe pikir bildiriwi, sın kóz qarastan qatnas jasawı da esapqa alınadı. Rubrikalarǵa tiykarlangan bahalaw ashıq-aydınlıqtı támiyinleydi.

Sanlı platformalarda óz betinshe jumıs nátiyjelerin sistemalı analizlew, qátelerdi avtomatik anıqlaw, progressti baqlaw ushın jasalma intellekt qurallarınan paydalanıw múmkin.

Bul bolsa individual qatnastı kúsheytedi.

Ádebiyatlar sholıwı

Sońǵı jılları integraciyalıq qatnas boyınsha A. V. Skanavi (2023), J. Dewey (1916), H. Gardner (2011), O.T. Yuldashev (2024) sıyaqlı ilimpazlardıń izertlewlerinde pánler aralıq qatnasıqlardıń nátiyjeliligi ilimiy tiykarlap berilgen. Sonday-aq, "Integraciya - bul kompleksli oqıtıw sisteması bolıp, ol oqıwshılardı turmıshlıq mashqalalardı sheshiwge tayarlaydı" (Skanavi, 2023, 17-bet).

Ádebiyatlardı tallaw sonı kórsetedi, jergilikli sharayatlar, atap aytqanda, kóp tillilik hám ekologiyalıq mashqalalar kóz qarastan integraciyalıq qatnastı metodikalıq tayanısh sıpatında alıw boyınsha ele tereń izertlewler jeterli emes. Bul boslıqtı toltırıw usı maqalanıń gezektegi wazıypalarınan biri bolıp tabıladı.

3. Izertlew metodologiyası.

Maqalada tómendegi ilimiy usıllar qollanıldı:

Teoriyalıq analiz - integraciyalıq qatnas hám óz betinshe jumıs boyınsha teoriyalıq dereklerdi sistemalı úyreniw.

Anketa soraw hám intervyu - Qaraqalpaqstan ulıwma bilim beriw mekteplerinde jumıs alıp barıp atırǵan 45 muǵallım hám 120 7-9-klass oqıwshılarınan maǵlıwmat jıynaw.

Pedagogikalıq tájiriye - Nókis qalasındaǵı 5 mektepte (№12, 20, 34, 41, 52) integracion modeldi engiziw.

Statistikalıq analiz - tájiriye nátiyjelerin SPSS 28.0 baǵdarlamasında χ^2 testi hám t-testi járdeminde bahalaw.

Kontent-analiz - oqıwshılardıń joybar hám portfolioların mazmunlı túrde analizlew.

Nátiyjeler hám talqılaw.

Qaraqalpaqstan sharayatında integraciyalıq modeldi islep shıǵıw tiykarları.

Analitikaliq basqishta tómendegi aymaqlıq faktorlar esapqa alındı:

1. **Kóp tillilik:** oqıwshılarda qaraqalpaq, ózbek, hám rus tillerinde materialdı ózlestiriw dárejesi túrlishe.

2. **Ekologiyalıq-qáwipsizlik:** Aral boyı ekologiyalıq krizisi sebepli "Jasıl mektep" baǵdarlamaları tiykarında ekologiya pánine itibar kúshli.

3. **Ekonomikalıq hám sociallıq faktorlar:** Xalıqtıń dáramat dárejesi hám internet infrastrukturası oqıwshılardıń óz betinshe jumısında texnologiyalıq qurallardı tańlawda áhmiyetli.

Bul faktorlar tiykarında integracion model **STEM + Ekologiya + Til bilimi** koncepciyasına tiykarlangan bolıp, onda hár bir óz betinshe jumıs joybarı usı pán kóleminde tómendegishe dúziledi:

Ilimiy tiykar (STEM): matematika hám tábiyiy pánler.

Ekologiyalıq platforma: aymaqlıq ekologiyalıq mashqalalardı birgelikte úyreniw.

Lingvistika: joybar nátiyjelerin úsh tilde (qaraqalpaq, ózbek, rus) usınıw.

Tájiriye nátiyjeleri.

Oqıwshılar toparı	Óz betinshe jumıstıń bazalıq kórsetkishleri (M±SD)	Eksperimentten keyingi kórsetkish (M±SD).	t-krit. (p<0.05);
Baqlaw (n=60);	68,2±6,3;	69,1±6,1;	0,68;
Tájiriye (n=60)	67,9±6,1;	80,4±5,2;	9,52*.

Túsinik: t-krit. = 9,52>2,00 bolǵanı ushın tájiriye toparında integraciyalıq model nátiyjeliligi isenimli.

Nátiyjeler integraciyalıq kóz qaras óz betinshe jumıstı mazmun jaǵınan bayıtıp ǵana qoymastan, al oqıwshılardı hár qıylı pánler boyınsha qosımsha motivaciyaǵa iytermeleytuǵının kórsetti. Tájiriye nátiyjeleri Dewey (1916) hám Gardner (2011) koncepciyaları menen únles halda oqıwshılardıń kónlikpe hám kompetenciyaların kompleksli qalıplestiriwdi tastıyıqlaydı.

Juwmaq hám usınıslar - Integraciyalıq qatnas Qaraqalpaqstan sharayatında oqıwshılardıń óz betinshe jumısların nátiyjeli shólkemlestiriwdiń áhmiyetli quralı bolıp xızmet etedi.

1. Óz betinshe jumıstı joybarlawda **STEM-Ekologiya-Til bilimi** sinergetik modelinen paydalanıw usınıs etiledi.

2. Oqıtıwshılardı hár túrli pánler boyınsha qospa metodikalıq seminar hám treningler ótkeriw zárúr.

3. Jergilikli mashqalalardı sheshiwge baǵdarlangan mini-grantlar sistemasın jaratıw oqıwshılarda izertlewge qızıǵıwshılıqtı kúsheytedi.

4. Bolajaq magistrant izertlewleri ushın ekologiyalıq kontent hám kóp tillilikti birlestirgen óz betinshe jumıs modullerin sınaqtan ótkeriw perspektivalı baǵdar bolıp qaladı.

Ádebiyatlar dizimi

1. O‘zbekiston Respublikasining «Ta’lim to‘g‘risida»gi Qonuni, “Xalq so‘zi”, 2020 yil 24 sentyabr, 202 (7704)-son.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi “2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-60-son Farmoni
3. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 4-apreldagi “2022-2026-yillarda Qoraqalpog‘iston Respublikasi hududlarini kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish va aholi turmush darajasini yanada yaxshilashga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi 155- son Qarori
4. Gardner, H. *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*. 3rd ed. — New York: Basic Books, 2011. — 528 p.
5. Skanavi, A. V. *Integratsion podkhod v sovremennom obrazovanii*. — Moskva: Pedagog, 2023. — 256 s.
6. Yuldashev, O‘. T. *Integratsiya va kompetensiyaviy yondashuv*. — Toshkent: Fan, 2024. — 312 b.
7. Erniyazova, N. S. *Ekologik ta’limda integratsion usullarni qo‘llash*. // *Pedagogika va Innovatsiyalar*. — 2022. — №4. — B. 45–51.
8. Almaganbetov, R. J. *Formatli ta’lim tizimida mustaqil ishni tashkil etish tajribalari*. // *O‘zbekiston pedagogik jurnali*. — 2023. — №2. — B. 33–39.
9. Karimberdiyeva, G.Q. *Qoraqalpog‘iston maktablarida ko‘p tillilik strategiyasi*. — Nukus: Bilim, 2024. — 144 b.
10. Smith, K., & Hill, W. *Project-Based Learning in STEM*. — London: Routledge, 2019. — 210 p.
11. D.Ro‘ziyeva, M.Usmonboyeva, Z.Xoliqova-*Interfaolmetodlar; mohiyati va qo‘llanilishi (metodik qo‘llanma)*-Toshkent-2013 yil.
12. Azixzodjayeva N.N. *Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. O‘quv qo‘llanma*. -T.; 2013yil.
13. Yoldoshev J.G „*Zamonaviy dars. Malaka oshirish; muammolar, izlanishlar, yechimlar*”. A.Avloniy nomidagi XTXQTMOM.-T.; 2017yil.